

Два с половиной года спустя, к осени 1996 года, до острого политического кризиса развился конфликт двух ветвей власти – парламентской и президентской. Народ решил этот вопрос всенародным референдумом на пользу Президента. Оппозиция потерпела сокрушительное поражение.

Восемь лет страна живёт по Конституции 15 марта 1994 года с поправками и дополнениями, принятыми народом на референдуме 24 ноября 1996 года.

Беларусь имеет всенародно избранного Президента и всенародно узаконенную Конституцию. Конституция (с изменениями и дополнениями) стала рубежом, положившим конец анархии и вседозволенности. Она явилась фундаментом для развития правовой системы нашей страны.

Отличительным признаком прав и свобод, закреплённых в Конституции Республики Беларусь (1994г.), составляет их универсальность.

Во-первых, в Конституции устанавливается вся полнота личных, политических и социально-экономических прав и свобод. Они носят комплексный характер, составляя единую, целостную систему, свойственную правовому демократическому государству.

Во-вторых, права и свободы, закреплённые в Конституции Республики Беларусь, имеют всеобщую субъектность, то есть распространяются на всех и каждого.

Правовое государство исходит из требования обеспечения равноправия, не допуская ни дискриминации, ни преимуществ, привилегий каких-либо групп населения, отдельной личности. Никто не может пользоваться преимуществами и привилегиями, противоречащими закону (ст.23).

В этой связи правовое государство в своей социально-экономической политике осуществляет систему экономических, правовых и организационных мер по утверждению принципа социального равенства. Это выражается в уменьшении дифференциации в доходах различных групп населения (налоговая политика), в обеспечении общедоступности социальных благ для всего населения (здравоохранение, образование, жильё и др.), в оказании материальной помощи, поддержки социально незащищённым группам населения.

В качестве гарантии обеспечения действия права, реализации прав и свобод человека и гражданина рассматривается устройство государственной власти, его конкретное проявление – принцип разделения властей на законодательную, исполнительную и судебную (ст. 3 Конституции).

К гарантии обеспечения прав и свобод граждан в правовом государстве относится принцип независимости судей. Согласно Конституции (ст. 109) “судебная власть в Республике Беларусь принадлежит судам”. Судьи при осуществлении правосудия независимы и подчиняются только закону (ст. 110). В системе защиты прав и законных интересов граждан особая роль принадлежит Конституционному Суду.

В Республике Беларусь имеется законодательная база для функционирования правового государства, которое призвано защищать права и свободы граждан.

Конституция должна решить сложнейшую задачу – помочь вывести страну из кризиса. Она дала огромные полномочия Президенту. Это необходимость сегодняшнего времени – если не будет управляемости в стране, ответственности в государстве, то и ничего не будет. Но экономика во многом определяет и политические отношения. Только сильная власть способна вывести страну из сложившейся ситуации.

В. Якубенко,

*аспірант Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Загальновідомо, що за ст. 1 Конституції, Україна є соціальною державою. Проте, очевидно, що в Основному Законі нашої держави достатньо норм, які поки що залишаються лише добрими намірами законодавців. Будь-яка оцінка Конституції має базуватись також на тому, як її положення реалізуються у суспільних відносинах.

З формальної точки зору, соціальна держава повинна дотримуватись низки міжнародних нормативно-правових актів щодо захисту соціальних та економічних прав. Це, зокрема, Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Європейська Соціальна Хартія 1961 р. (та Додатковий Протокол до неї), Декларація соціального прогресу та розвитку (1969 р.), Конвенція про політику в сфері зайнятості (1964 р.), Конвенція про сприяння зайнятості та захисту від безробіття (1988 р.) тощо.

Навіть побіжне порівняння засвідчує, що в Конституції практично в повному обсязі закріплено систему міжнародно визнаних соціальних прав (де в чому ці права навіть розширені). Європейська комісія “Демократія через право” у 1997 році підкреслила універсальний характер демократичних ознак і процедур, втілених у Конституції України.

Але для соціальної держави важливо не тільки саме дотримання соціальних та економічних прав, а й спосіб, у який це робиться, а також відповідна організація держави та суспільства, взаємини між ними. СРСР проголошував дуже широку мережу соціальних прав, більше того: саме завдяки зусиллям радянської делегації до Загальної декларації прав людини потрапили всі ті соціальні права, які в ній є. Але чому ми не називаємо СРСР соціальною державою? Якщо коротко: ця країна була дуже далекою від принципів соціальної держави. Ось ці принципи: принцип рівних можливостей, принцип людської гідності, принцип соціальної справедливості, принцип солідаризму, принцип субсидіарності, принцип відносної незалежності суспільних відносин. Вони як складові окремих правових норм здійснюють безпосередній вплив на регулювання суспільних відносин. До речі, в Основному Законі ФРН, який вважається класичним з точки зору втілення засад соціальної держави, зазначається, що існують принципи соціальної правової держави, яким має відповідати конституційний лад у землях (ст. 28, абз. 2). Принципи соціальної держави - це “трафарет” для перевірки законодавчих актів та практики правозастосування на предмет їх відповідності канонам соціальної держави.

Україна більше тяжіє до моделі “держави загального добробуту”, тобто насамперед піклується про бідних і соціально незахищених. Такому підходу більше відповідають принципи людської гідності та соціальної справедливості. Принцип людської гідності став знаковим для виникнення феномена соціальної держави, активізації ролі держави у захисті людської гідності – насамперед шляхом забезпечення прожиткового мінімуму, в даному разі він безпосередньо пов’язаний з соціально-економічними правами. Відповідно до принципу соціальної справедливості держава бере на себе обов’язок забезпечувати окремим

громадянам та всім представленим у суспільстві соціальним групам, які потрапили у скрутне матеріальне становище, допомогу і підтримку. На нашу думку, два названі принципи у відриві від інших сприяють зростанню споживацьких, патерналістських настроїв у суспільстві. Так, в СРСР виключно на державу покладалася турбота про зайнятість населення, освіту, медичне забезпечення, культурний розвиток людей. Але за широкими програмами соціального захисту стояло гарантування лише мінімального прожиткового рівня, соціальна справедливість обернулася примітивною зрівнялівкою. Люди позбавлялися ініціативи, самостійності, відповідальності за добробут свій та своєї родини, свободи вибору діяльності. Іноді подібним шляхом йшли й респектабельні західні країни. У середині вісімдесятих виявилось, що суспільство, насамперед економіка, не витримує надмірні витрати, введені, як правило, соціал-демократичними урядами. Зі Швеції, Іспанії (де пенсія складала майже 100% зарплатні) почалося масове витікання капіталів із відповідними наслідками в економіці. В результаті останнім часом концепція соціальної держави (social state) плавно перевтілюється у "work state" або "fare state", тобто наголос робиться на підтримці і заохоченні працюючих. При цьому держава все одно регулює економічну та соціальну діяльність (інакше просто не буде соціально орієнтованої економіки), але таке втручання не повинно порушувати процеси природного розвитку суспільства.

Україна, очевидно, за інерцією все ще робить наголос на забезпеченні державою багатьох благ. Але, об'єктивно, поставлена мета на даному етапі не може бути реалізована. Сучасна Україна вже не має достатніх фінансових ресурсів, щоб гарантувати реальний соціальний захист усіх малозабезпечених. В деяких випадках держава вже робить кроки до впорядкування соціальних зобов'язань, приведення їх у відповідність з реальним станом економіки. Це, наприклад, відмова від масових дотацій на утримання житлово-комунального господарства та перехід до адресних субсидій.

За таких умов вважається, що і надалі наголос варто переводити на суспільні регулятори, тобто на такі принципи соціальної держави: принцип рівних можливостей, принцип солідаризму, принцип відносної незалежності суспільних відносин. Принцип рівних можливостей має на увазі, що держава лише створює умови та гарантії справедливої приватизації, чесної конкуренції, недопущення монополізації, рівного доступу до кредитних ресурсів, рівності перед законом (правоохоронними та контролюючими органами) тощо. Відповідно до принципу солідаризму, в контексті соціальної держави, особа, яка перебуває у певних несприятливих умовах, розраховує насамперед на підтримку близьких, громадських та професійних спілок, фондів. Тобто держава повинна створити суспільству такі умови, коли суспільство (його інститути) зможе саме надавати благодійну допомогу своїм членам. Але якраз із втіленням саме цих принципів в Україні спостерігаються значні труднощі. Наприклад, Бюро з питань демократії, прав людини та праці Держдепартаменту США звертає увагу на катастрофічний стан з реалізацією в Україні права працівників на створення об'єднань для захисту своїх інтересів, права на колективне представництво та укладання трудових договорів. Як зазначається, у процесі реалізації Закону про колективні договори і угоди, незалежні профспілки потрапляють у невигідне становище, порівняно з тими, які входять у ФПУ. Варто також згадати, що значна частина пропозицій семінару "Європейська Соціальна Хартія", проведеного директором з прав людини Ради Європи 09.11.1998 р., спрямована на розвиток здатності суспільства надавати благодійну допомогу своїм членам: прийняти закони "Про соціальне партнерство", "Про обов'язкове медичне страхування", нову редакцію Житлового, Цивільного та Цивільного процесуального кодексів.

За таких умов, на нашу думку, держава потребує негайної розробки концепції реалістичної соціальної політики, яка повинна базуватися на аналізі дійсної соціально-економічної ситуації в країні. Безперечно, доктрина соціальної держави (як і правової держави, громадянського суспільства) є швидше певним ідеалом, напрямком діяльності держави. Проте, нездатність або небажання сучасної держави йти цим шляхом, на нашу думку, може створити реальну загрозу соціальному миру, демократії, територіальній цілісності, а згодом і державному суверенітету. Як пише німецький дослідник Е. Тутхфельт, порушення вимог соціальної держави в політичному плані призводить до розмивання правової державності внаслідок зростання радикалізму в суспільстві.

Адже Західні держави звернули увагу на соціальну політику не від хорошого життя. Цьому передували революційні вибухи в Російській імперії та деяких інших країнах, світова економічна криза 30-х років, посилення масового робітничого, профспілкового руху в світі тощо. На нашу думку, Україні зовсім не обов'язково чекати подібних соціальних потрясінь, щоб почати реалізовувати принципи соціальної держави.